

העשירון התחתון זקוק לעשירון העליון

שירותי רווחה בישראל

חיבור זה עוסק בכמה קווי המתאר של מערכת הרווחה בישראל בעשורים האחרונים:

- האידיאולוגיה מאחורי ההחלטות הנוגעות לשירותי הרווחה ולקיצבאות הביטוח הלאומי;
- הרמה הנמוכה, יחסית לארצות אחרות, של תקציבי רווחה בישראל, גם סיוע כספי וגם שירותים בעין;
- ההתייחסות השונה לאנשים ה"ראויים לסיוע" ולא להאלה שלא (the deserving and the undeserving);
- חולשת עמוד התווך של מערכת הרווחה – עובדות.ים סוציאליות.ם;
- תגובת מערכת הרווחה לאסונות בלתי צפויים הפוקדים את ישראל;
- הצורך בחזון חדש למערכת שירותי הרווחה, ודרכי המימון האפשריות של חזון כזה.

מערכת רווחה סוציאל-דמוקרטית או ניאו-ליברלית

ישראל מעולם לא התברכה בקרקע פוליטית וכלכלית המאפשרת צמיחה של מדינת רווחה ראויה לשמה.

למרות זאת, יש לומר שבעשורים הראשונים של קיום המדינה היו מאמצים לייצר שירותי רווחה המבוססים על המודל הסקנדינבי הסוציאל-דמוקרטי שהיה נפוץ באותה העת: שירותי רווחה שיספקו סובסידיות, שירותי טיפול והעברות כספיות לאזרחים שנתקלו בקשיים בגלל אבטלה, היעדר הכשרה מקצועית, הורות, מחלה, פגיעה, גיל מתקדם או נסיבות חיים הדורשות סיוע כדי לשרוד או להתרומם. יצירת מדינת רווחה כזאת הייתה חלק בלתי נפרד מהתהליך של בניין האומה.

הליך החקיקה הנדרש לבניית מדינת רווחה נמשך כ-30 שנה והוא הסתיים עם אישור חוק הסיעוד בשנת 1982. כבר שלוש שנים מאוחר יותר החלו הלחצים לבטלה או לצמצמה, בהובלת אנשי מקצוע ופוליטיקאים ניאו-ליברליים.

המשבר הכלכלי של 1985 סיפק את הרקע לאימוץ של תוכנית החירום לייצוב המשק, אשר כללה, בין השאר, קיצוצים תקציביים, הפרטה של שירותים ציבוריים והפחתות מס.¹ בהמשך, אירועים נוספים שטילטלו את המשק – ביניהם האינתיפאדה השנייה (2000–2005) – הובילו לצמצום של מודל הרווחה הסוציאל-דמוקרטי, וצעידה לעבר מודל שונה, אשר כבר שלט באנגליה ובארצות הברית – המודל הניאו-ליברלי.

כידוע, שירותי רווחה ממומנים על-ידי מיסים או מקורות אחרים של הכנסה ממשלתית. אם המודל הסוציאל-דמוקרטי של מדינת רווחה מבוסס על מיסוי פרוגרסיבי גבוה יחסית, המודל הניאו-ליברלי שואף למיסוי נמוך ולשירותים ציבוריים מינימליים, במיוחד שירותי רווחה. הוא שואף לממשלה קטנה ומעודד עסקים גדולים.

בישראל, שנת 2002 סימנה את ההתגברות של המודל הניאו-ליברלי על זה הסוציאל-דמוקרטי, על רקע האינתיפאדה השנייה, פעולות טרור מוגברות, משבר כלכלי ומה שמרון ושלו מתארים כ"קואליציה ממשלתית מאד אוהדת", אשר סיפקה הזדמנות נוספת לערוך קיצוצים תקציביים ולהפחית הטבות כספיות.²

1 "30 שנה למהפכה הניאו-ליברלית בישראל: חוברת בעקבות כנס לציון 30 שנה לתוכנית החירום לייצוב המשק". 2016. מרכז אדוה.

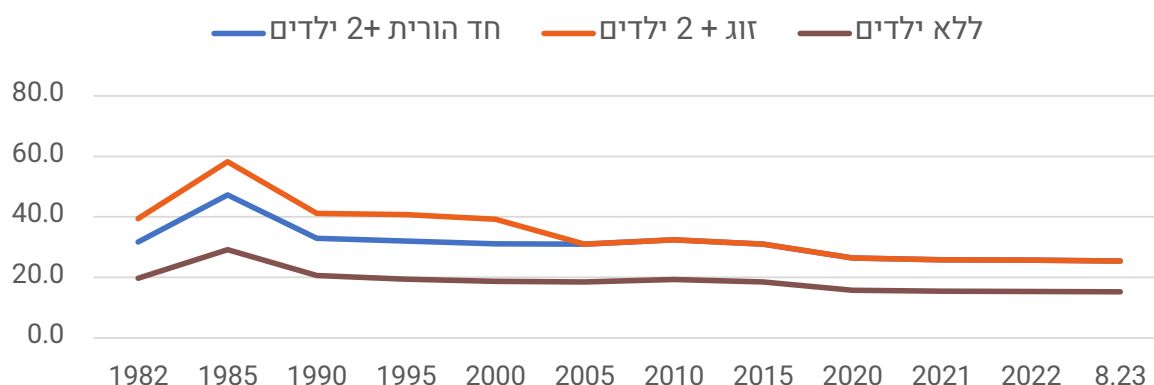
2 Maron, Asa and Michael Shalev (eds). 2017. *Neoliberalism as a State Project: Changing the Political Economy of Israel*. "Introduction." Oxford University Press.

לא זאת בלבד: לפי אותו דו"ח המחקר של מרון ושלו, "ניתוח מפורט של הוצאות חברתיות בישראל וארצות OECD נבחרות הגיע לא מזמן למסקנה כי 'ההוצאות החברתיות בישראל הופחתו בשנות ה-2000, בשיעור גבוה שאינו מקביל לאף אחת מהמדינות האחרות (ארצות הברית, גרמניה, ספרד, הממלכה המאוחדת, הולנד ושבדיה) שנכללו במחקר'. יתר על כן, "הצמצום היה חריף במיוחד בתוכניות המשרתות את הסקטורים החלשים ביותר בחברה"³.

השינוי הזה נראה בבירור בתרשים #1 בהמשך, אשר מראה את הירידה ברמה של גמלת הבטחת הכנסה לאורך זמן ("הבטחת הכנסה למעוטי יכולת"), בהשוואה לשכר הממוצע במשק. התרשים משווה את הקצבה של זוג עם שני ילדים לזאת של משפחה חד-הורית עם שני ילדים. יש להוסיף כי קצבת הילדים קוצצה אף היא, ובנוסף, מעבר לקיצוץ רמת הקצבה, הוחמרו תנאי הזכאות של גמלת הבטחת הכנסה, במיוחד עבור נשים חד-הוריות.

הקיצוצים העמוקים בקצבאות המגיעות למשפחות הנמצאות בתחתית סולם ההכנסה, אשר נעשו הן עבור הבטחת הכנסה והן עבור קצבאות הילדים, גרמו להפחתה של פי שנים או יותר בהכנסתן של משפחות עניות. המגמה משתקפת גם בתרשים #2, אשר מראה את ההפחתה בקצבת הילדים לאורך השנים, במונחים של השכר הממוצע במשק. הדבר תקף גם עבור הילד הראשון (הקיצוצים היו גדולים יותר עבור משפחות עם יותר משלושה ילדים). מאז לא היו שינויים משמעותיים בקצבאות האלה, ביחס לשכר הממוצע במשק.

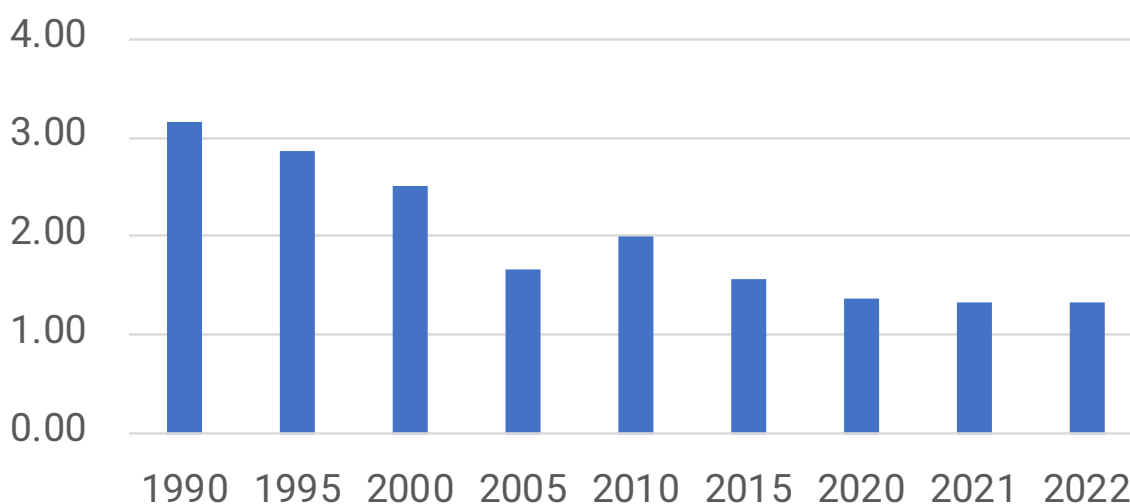
תרשים #1: גמלת הבטחת הכנסה כאחוז מהשכר הממוצע במשק, 1982–2023

מקור: חישוב של המחברות המבוסס על נתוני המוסד לביטוח לאומי.

3 Ibid. Based on OECD. 2010. "OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Israel."

תרשים #2: קצבת ילדים עבור הילד הראשון כאחוז מהשכר הממוצע במשק, 1990–2022

מקור: חישוב של המחברות המבוסס על נתוני המוסד לביטוח לאומי.

לפי המודל החדש, רוב "שירותי רווחה" הפסיקו להיות מכוונים אל כלל האזרחים, אשר בהתאם לרעיון הסוציאלי-דמוקרטי היו אמורים לקבל מהמדינה או מהרשות המקומית שירותים, סובסידיות והעברות כספיות בהתאם לצורך; אדרבה, עתה שירותי רווחה (לא כולל תשלומי המוסד לביטוח לאומי) מיועדים בעיקר לפרטים ומשפחות הנמצאים בתחתית סולם ההכנסות ושלא יוכלו להגיע ללא סיוע לרמת חיים הנחשבת לסבירה. קבוצה זו מהווה כ-10% מאוכלוסיית ישראל (העשירון התחתון) – אלה הרשומים כמטופלים בשירותי רווחה.⁴ יש לציין שאוכלוסיית ה-10% הזאת אינה כוללת עובדים זרים ומחפשי מקלט.

ההיגיון של ניאו-ליברליזם אומר שמכיוון ששירותי רווחה משרתים הלכה למעשה בעיקר פרטים ומשפחות התורמים מעט מאד לכלכלת ישראל, אין צורך לממן את השירותים בנדיבות ("שירותים עניים לאנשים עניים") ועוד: גם אלה שמסייעים לאוכלוסיית העשירון התחתון (בעיקר עובדות סוציאליות) אינן צריכות לקבל שכר גבוה.⁵

4 ראיון עם פרופסור ג'ון גל. 31.1.2024.

5 יש לומר ששכר העובדות והעובדים הסוציאליים היה נמוך עוד לפני המהפך הניאו-ליברלי..

בישראל, רמת ההוצאה עבור שירותי רווחה נמוכה

השוואות בין לאומיות הן בעייתיות. בכל זאת מצאנו שני נתונים היכולים להעיד על המקום של ישראל בקרב ארצות OECD. אחד הוא שיעור ההוצאה הלאומית המוקדשת לשירותים החברתיים, הכוללים בנוסף לקצבאות ולשירותי הרווחה גם שירותי בריאות, תמיכה בדיור ותוכניות לעידוד התעסוקה. ארגון ה-OECD מגדיר הוצאות חברתיות ככאלה שמטרתן "לתמוך בפרטים המוצאים את עצמם מתמודדים עם נסיבות מאתגרות – עליידי חלוקה מחדש של משאבים בין משקי הבית".⁶ הוצאות ישראל על שירותי הרווחה כמוגדר לעיל נמוכות יחסית לממוצע בקרב ארצות OECD: בשנת 2022, בהתאמה, 18.3%, לעומת 21% מההוצאה הלאומית.⁷

אינדיקציה נוספת של הרמה הנמוכה של הוצאות עבור שירותי רווחה אפשר למצוא אצל שלו ואחרים, 2012.⁸ אמנם הנתונים המוצגים במחקר הזה אינם מעודכנים, אולם הם משקפים את המצב שנוצר בעקבות הקיצוצים התקציביים שנעשו בשנים 2002 ו-2003, כמו כן העיקרון הניאוליברלי שיש לתמרץ אנשים יצרניים לשמור ולהגדיל את פירות יצרנותם. במילים אחרות, אין להטיל עליהם מיסים גבוהים. לכן, כאשר מחשבים כיצד לכסות גרעונות צפויים, יש שתי אופציות שבדרך כלל אינן נשקלות: א. העלאת מס ההכנסה; ב. דרישה ממגה-עשירים לתרום יותר לרווחת הכלל דרך מערכת המס.

אין זה סוד שהדרך היחידה לספק שירותים טובים ורבים יותר למי שנזקקים לאחד משירותי הרווחה היא לגבות יותר מיסים מבעלי ההכנסות הגבוהות. אולם ממשלות ישראל מעדיפות לסבסד את החלק היצרני של אזרחיהן, בין היתר על ידי הפחתת מיסיהם או השארתם ברמה נמוכה בהשוואה בינלאומית. במילים אחרות, השוויון חדל להיות ערך בסיסי במקומותינו.

תקציב המדינה שאושר לשנת 2024 עבור שירותי רווחה הסתכם בכ-10.6 מיליארד ₪. למרות שהסכום הזה הינו יותר מכפול הסכום שהוצא הלכה למעשה בשנת 2005, 4.0 מיליארד ש"ח (במחירים קבועים לשנת 2023)⁹, לפי מומחי רווחה מוכרים – פרופסור ג'ון גל, ד"ר יקותיאל צבע וגבי ענבל חרמוני, האחרונה יושבת ראשת איגוד העובדים הסוציאליים – התקציב הנוכחי עדיין רחוק מלשמש מענה לצרכים הקיימים.¹⁰

6 <https://oecd.org/en/topics/sub-issues/social-spending.html>

7 OECD. 2024. "Expenditure for Social Purposes/Compare your country." <https://compareyourcountry.org/social-expenditure>.

8 שלו, מיכאל, ג'וני גל ושגית אזרי-ויזל. 2012. "עלות שירותי רווחה: ישראל במבט השוואתי". מרכז טאוב.

9 בניגוד לשנים שקדמו לה, 2005 היא שנה בה תקציב משרד הרווחה כוללה את אותם הסעיפים שהיו בו בשנת 2024 ועל כן הסכומים הם ברי השוואה.

10 ראיונות עם פרופסור ג'ון גל, 31.1.2024 ו-24.3.2024; ד"ר יקותיאל צבע, 3.3.2024; ויושבת ראש איגוד העובדים הסוציאליים ענבל חרמוני, 24.3.2024.

אנשים שראויים לסיוע מהמדינה ואלה שלא THE DESERVING AND THE UNDESERVING

לפי המריג'ק,¹¹ שירותי רווחה הם משני סוגים, (1) "אלה שמטרתם להתגבר על גירעונות חברתיים, דרך פעולה יזומה לשיחרור הפוטנציאל האנושי – באמצעות יצירת הזדמנויות להגברת יכולות (capacitation). זאת על-ידי הכשרה מקצועית או מתן טיפול מעצים. (2) הספקת טיפול עבור אזרחים שקשה להעצימם ולגרום להגברת יכולותיהם בגלל נכות, מחלה וגיל מתקדם".¹² לאורך השנים, ישראל הפנתה תקציבים להכשרה מקצועית לעניים, אולם לפי ד"ר יקותיאל צבע, לשעבר פקיד בכיר במשרד הרווחה והביטחון החברתי ובעת כתיבת החיבור הזה מרצה בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית, תקציבים אלה לא תמיד נוצלו.¹³ ההסבר של סבע לאי ניצול של תקציבים שיועדו להכשרה מקצועית: שיקוף של חשיבה האומרת, למה לתת לעניים, כאשר אין שום ערבות שבעקבות ההכשרה יהיו אנשים יצרניים ובתור כאלה יתרמו לכלכלת ישראל – במקום להיות מעמסה עליה.

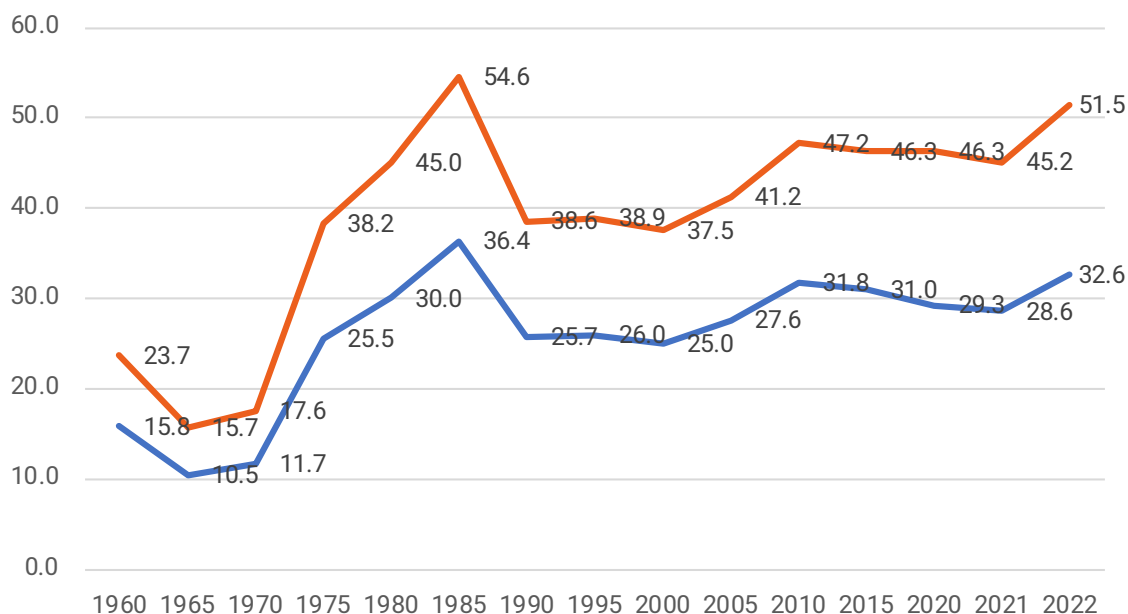
הספק ביעילות של כספים המיועדים להכשרה מקצועית מוביל לשאלה המתאימה למערכת ניאוליברלית: האם מקבלי שירותי רווחה, הכוללים את קצבאות הביטוח הלאומי, באמת ראויים לשירותים אותם הם מקבלים? ואכן, השינויים במערכת רווחה שחלו בישראל ובמקומות אחרים בעולם הובילו לאבחנה בין עניים "ראויים" ו"בלתי ראויים": "the deserving and the undeserving poor". לאלה "הראויים" – הזקנים והנכים – לא הייתה הפחתה בהטבותיהם, כפי שקרה ל"בלתי ראויים": מקבלי גמלת הבטחת הכנסה – ראו תרשים #3. הזקנים שמרו על הטבותיהם הודות, אולי, לעובדה שרוב המחוקקים קרובים לגיל הזיקנה (או לפחות יש להם הורים כאלה) – ולכן יש להם הכרה בעובדה שכל אחד יכול למצוא את עצמו מזדקק לסיוע בזקנתו. גם הנכים שמרו על הטבותיהם הודות לעובדה שהתארגנו כקבוצת לחץ, גייסו תומכים אסטרטגיים והצליחו להציג את הצרכים שלהם לכנסת ולשכנע את מרבית המחוקקים שבתור נזקקים, הם ראויים לסיוע מהממשלה. קצבת הנכות, שהיא אחת ההטבות להן זוכים נכים, נשארה ברמה של כשליש מהשכר הממוצע במשק (עם סטיות קטנות) בשלושת העשורים האחרונים.¹⁴ בנוסף, עם חקיקת חוק שירותי רווחה לאנשים עם מוגבלויות-2022, נקבעה זכותם של אנשים עם מוגבלויות לקבל שירותי רווחה מותאמים לצרכיהם.

11 Hemerijck, Anton. "Social Investment and its Critics," in Hemerijck, Anton (ed). 2017. *The Uses of Social Investment*. Oxford University Press.

12 Ibid. p. 15.

13 ראיון עם ד"ר יקותיאל סבע. 3.3.2024.
14 סקר שנתי של המוסד לביטוח לאומי, שנים שונות.

תרשים #3: קצבת זקנה (עם השלמה) כשיעור מהשכר הממוצע במשק (ליחיד ולזוג): 2022-1960

מקור: חישוב המחברות המבוסס על נתוני המוסד לביטוח לאומי.

עובדות סוציאליות – עמוד התווך של מערכת הרווחה

עובדות סוציאליות הן עמוד התווך של שירותי הרווחה. כיוון שהן מסייעות לאוכלוסייה הפגיעה ביותר, לנוכח הרכב המטופלים, ההפחתה בקצבאות למי שזקוקים לסיוע כספי והם עדיין בגילאי העבודה, מובילה למעמסה גדולה יותר על העובדות הסוציאליות.

לא זו בלבד: יחד עם השליטה הגוברת של המודל הניאו-ליברלי, חלק משירותי הרווחה הציבוריים הוחלפו בשירותים למטרות רווח. יש לציין שכיום, 85% משירותי הרווחה הציבוריים כבר הופרטו, כאשר חלק מהשירותים החלופיים הם חברות ללא מטרות רווח וחלק חברות עסקיות.¹⁵ בוגרות ים של לימודי עבודה סוציאלית הרואות במתן עזרה לזולת עיסוק מועדף מהססות לעבוד בשירותי רווחה ציבוריים; חלק לא קטן מהן בוחר למצוא תעסוקה בשירותים פרטיים, (בין אם אלה קשורים למשרד הרווחה ובין אם לא), כי הם משלמים שכר גבוה יותר מהשירותים במסלול שכולו על טהרת המגזר הציבורי. בחירה אחרת היא להחליף את המקצוע (למשל, למקצוע בתחום ההיטק), כדי להתפרנס טוב יותר.¹⁶

15 ראיון עם פרופסור ג'ון גל, 24.3.2024.

16 ראיון עם ענבל חרמוני, 24.3.2024.

התוצאה: במרץ 2024, היו כ-900 משרות בלתי מאוישות של עובדים סוציאליים, המהוות כ-15% ממצבת העובדים שנקבעה.¹⁷ יש להוסיף שלא קיימת תקרה למספר הזקוקים לסיוע היכולים להיות מטופלים בידי עובדת אחת.¹⁸

אחת הסיבות למחסור בעובדות סוציאליות בסקטור הציבורי כבר הוזכרה: השכר הנמוך. סיבה נוספת: שירותים סוציאליים הם רובם באחריות הרשויות המקומיות, המחויבות לשלם מתקציביהן 25% מעלות השירותים, בעיקר עבור שכר. ההחלטה לגבי מספר העובדות הסוציאליות שאותם יכולה הרשות המקומית לממן בעזרת מימון ממשלתי, מתקבלת מדי שנה על ידי משרד הרווחה והביטחון החברתי. אם קצרה ידה של הרשות המקומית לממן את חלקה בשכר המשרות שנקבעו, עליה לוותר על חלק מהמשרות. מכאן יוצא שרשויות עניות ורשויות שאינן מאורגנות כראוי מקבלות פחות משרות מסובסדות וזאת כאשר הצורך שלהן גדול יותר. יש לציין כי השיטה בה קובע משרד הרווחה והביטחון החברתי את מצבת העובדים הסוציאליים (והמשרות הניהוליות) המסובסדות בכל רשות אינה מתועדת במלואה ואינה ברורה דיו.¹⁹

ניצוד מתמודדת מערכת הרווחה עם אסונות

ניצוד מתמודדת מערכת הרווחה במצבים בהם מספר גדול יותר של פרטים ומשפחות זקוקים לסיוע סוציאלי? זהו בדיוק המצב שעמד בפני המערכת אחרי השביעי לאוקטובר 2023. התשובה: על המדינה להגדיל את תקציבי הרווחה. ובכן, כבר צוין בספרות המקצועית כי "מדינת הרווחה בישראל מתמקדת בשמירה על אזרחיה בעת סכנה או בפיצוי עבור אסונות בלתי צפויים".²⁰

עד חודש יוני 2024, העלות של שירותי הרווחה של ישראל, הכוללים הן שירותים בעין והן תשלומים בפועל, גדלה ב-8 מיליארד ₪. הכספים שימשו לתשלומים למלונות שבהם שהו מפונים, לדמי אבטלה למובטלים ולמענקים לעובדים שאיבדו את פרנסתם בגלל המלחמה.²¹ הסכום הזה אינו מופיע בתקציב המשרד – והוא אינו סופי.

הנה כמה נתונים: באוקטובר 2023, בחודש הראשון של המלחמה, מספר מקבלי דמי אבטלה גדל פי שניים ויותר. מאז תחילת המלחמה, נרשמו 64,898 מקבלי קצבת נכות חדשים שהוכרו

17 ראיון עם פרופסור ג'ון גל, 24.3.2024.

18 זעירא, גדעון. 2020. אופן קביעת מצבת העובדים הסוציאליים ברשויות מקומיות בישראל ובמדינות שונות. הכנסת. מרכז המחקר והמידע.

19 שם.

20 Shalev, Michael et al. Op. cit.

21 שיחת טלפון עם פרופסור ג'ון גל, 21.6.2024.

כקורבנות של פעולות איבה – לעומת 6,029 לפני המלחמה. המוסד לביטוח לאומי סיפק מענקי דיור לאנשים שפינו את עצמם מבתייהם (ללא יוזמה ממשלתית וללא מימון ממשלתי אחר), וגם מענקים לפרטים ומשפחות שחזרו לבתייהם. הוצאות המשרד לרווחה וביטחון חברתי כשיעור מכלל הוצאות הממשלה גדלו מ-1.4% בשנת 2000 ל-1.9% בשנת 2023.²² בעת סיום הכתיבה של מוסמך זה (יולי 2024) אין צפי לסיום המלחמה.

הבעייה היא לא רק כספית, כמובן: ידוע כי עקירה ארוכת טווח מהבית גורמת לבעיות חברתיות רבות, ביניהן מצבים נפשיים קשים, אבטלה ועירעור היחסים בתוך המשפחה.²³

ומה קורה כאשר יש מחסור בעובדות סוציאליות, כאשר הדרישות לסיוע סוציאלי גדלות וכאשר אין סיכוי שמצבת העובדות תענה על הצרכים? הפתרון הכמעט יחידי הוא להעסיק מספר גדול יותר של עובדות סוציאליות – אם אפשר למצוא אותן. ואכן, בעקבות מלחמת אוקטובר 2023, הועסקו במערכת הרווחה הציבורית עובדות סוציאליות נוספות²⁴ (אולם אפילו לפני פרוץ המלחמה היה מחסור גדול יותר ברשויות העניות – והמחסור הזה הוחרף). פתרון נוסף הוא להיעזר במתנדבות; ברור שאין בכוחותיהן של אלה למלא את כל החסר.

המלחמה הנוכחית, כמוה כתקופות אחרות של מלחמה ועוינות מוגברות, מספקת עדות ברורה לכך שמערכת שירותי הרווחה הנוכחית, שמשמיתה העיקרית היא לשרת את העשירון התחתון – סובלת מתקציב חסר וזקוקה לחזון חדש.

חזון חדש לשירותי רווחה

אנשי אקדמיה ופעילי זכויות אדם מודעים היטב לכך שצריך חזון חדש לשירותי רווחה. בחוברת הכוללת אוסף של מאמרים של אנשי אקדמיה בכירים, שפורסמה באינטרנט בשנת 2022 (לפני מלחמת אוקטובר 2023) והוגשה לשר משרד הרווחה והביטחון החברתי דאז, מאיר כהן – הזכות לרווחה טובה – ג'ון גל ושבת מדהלה הציעו שתקציב שירותי הרווחה יגדל ב-6 מיליארד ₪ כל שנה במהלך העשור הקרוב ולאחר מכן התוספת תגדל ב-7.3 מיליארד ₪.²⁵ המלצה זו עולה בקנה אחד עם המלצה שפורסמה עוד קודם לכן על-ידי האגודה לזכויות האזרח

22 וייס, אבי. יוני 2024. תמונת מצב המדינה 2024: תרשימים בנושאי חברה וכלכלה בישראל. "רווחה".

23 וייס, אבי. יוני 2024. שם. תקציר.

24 וייס, אבי. 2024. שם. "רווחה". בין יוני ודצמבר 2023, 370 משרות של עובדות סוציאליות הוספו למצבת הציבורית ו-270 עובדות חדשות התקבלו, לפי דו"ח של שבת בן פורת (מדהלה) וג'ון גל. 2024. החזית החברתית: על עובדים סוציאליים בישראל ב-2024: נתונים לכבוד יום העובדים הסוציאליים. מרכז טאוב.

25 גל, ג'ון ושבת מדהלה. 2022. הזכות לרווחה טובה. "המלצות רוחביות". עי 47. קרן מנמדין, מוסד חרוב והאוניברסיטה העברית.

בישראל, והיא לחוקק את הזכות לשירותי רווחה, לפי הדוגמא של חוק ביטוח בריאות ממלכתי לשירותי בריאות משנת 1994. האגודה לזכויות האזרח המליצה כי בדומה לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, יכלול חוק שירותי הרווחה סל שירותים כתוב, שיעודכן מעת לעת. יש להוסיף שלפי אותו חזון, לא אמור להיות קשר בין המצב הכספי של הרשות המקומית האחראית לאספקת השירותים וסל השירותים שתושביה יקבלו.²⁶

חוק כזה היה מגביר את השוויון בין האזרחים הזקוקים לשירות. הוא היה משנה את המצב הקיים, שבו רשויות עשירות מספקות שירותי רווחה רבים וטובים יותר מרשויות עניות (רשויות עשירות מקבלות את מלוא הסובסידיה הנקבעת על ידי הממשלה – ומוסיפות עוד שירותים שברצונן לספק לתושביהן). חוק שירותי רווחה היה כולל הן פיצוי לנפגעים והן טיפול סוציאלי לפרטים ומשפחות שנפגעו ממלחמות ומאסונות אחרים.

חזון דומה הוצע גם בדו"ח המחקר הגירעון הטיפולי בישראל מאת יעל חסון ונוגה דגן-בוזגלו. דו"ח זה, שנכתב מנקודת ראות פמיניסטית, מציע להכיר בנגישות לטיפול כזכות אזרח בסיסית. המחברות מציינות ארבעה עמודי תווך של חזון, ביניהם דגש לא רק על צמיחה ויעילות כלכלית אלא גם על פיתוח של משרות טובות והבטחה של הכנסה ברת-קימא.²⁷

שאלת המימון

כיצד אפשר לממן חוק שירותי רווחה שוויוני? התשובות הן מוגבלות, היות ואין לישראל נפט או משאבי טבע אחרים המספקים הכנסה מרובה.²⁸ אזי יש לממן את ההוצאות הנוספות (בדיוק כפי שהוצאות גבוהות, בלתי צפויות, דרשו מימון נוסף בזמן מגיפת הקורונה ועתה מלחמת "חרבות ברזל" דורשת מימון בלתי צפוי ובלתי מתקצב), או עלידי גידול בגירעון הלאומי – פתרון שהיה מוריד את דירוג האשראי של ישראל – או עלידי הטלת מיסוי גבוה יותר. קיימת גם אפשרות נוספת, הנרמזת קודם לכן, והיא לדרוש מרשויות עשירות לתרום לקרן מרכזית, כדי שרשויות עניות תקבלנה מימון שיאפשר להן לספק שירותי רווחה רבים וטובים יותר ממה שהן מספקות כיום.

יש להניח כי הנטייה הראשונה של ממשלת ישראל תהיה להעלות את מס ערך מוסף, צעד שיפגע בבעלי הכנסה נמוכה ויגביר את שיעור העוני ומידת האי שוויון. במקום זה, יש לעשות

26 האגודה לזכויות האזרח בישראל. 2021. הסדרת שירותי רווחה בחקיקה.

27 חסון, יעל ונוגה דגן-בוזגלו. 2019. הגירעון הטיפולי בישראל: מי נושאת בנטל וכיצד ניתן לצמצמו. מרכז אדוה.

28 בשנת 2023, הכנסת ישראל מתמלוגי גז טבעי הסתכמה ב 2.19 מיליארד ₪. עיתון גלובס. 26.2.2024.

את הצעד שנחשב לבלתי רצוי לפי המודל הניאוליברלי: להעלות את מס הכנסה, כך שחלקם של העשירון העליון ושל המגה־עשירים יגדל. בנוסף, כאמור, ניתן גם לדרוש מרשויות מקומיות עשירות לתרום לרשויות עניות, על־ידי הקמת קרן לאומית שהרשויות העשירות תתרומנה לה יותר מאשר הרשויות העניות, והרשויות עניות תקבלנה יותר ממה שהן תורמות.

האסון של השביעי לאוקטובר, פלישת ישראל לעזה והתמשכות הלחימה הבהירו כי הגיע הזמן לשינוי של הסדרים קיימים וזאת על מנת להיטיב עם כל הישראלים, הן בעתות שלום והן בעתות מלחמה. דרך המלך לשינוי שכזה היא העלאת המס המוטל על בעלי היכולת, צעד שיש לו את הפוטנציאל לחזק את הסולידריות בחברה הישראלית.

מרכז אדוה

מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל

adva.org